

HOCA AHMED YESEVÎ TÜRBESİ'NİN BUGÜNKÜ DURUMU; ÖNCELİKLER, ÖNERİLER

Metin HANOĞLU

GİRİŞ

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını elde etmeleri 500 yıldan sonra Türk varlığına yeni ufuklar açarak 21. asrın Türk asrı olma imkanını vermiş bulunmaktadır. Dünya kamuoyunda geniş yankılar uyandıran bu gelişmenin, Türk varlığı lehine kullanılmasında Türkiye Cumhuriyeti Devletine önemli görevler düşmektedir. Herşeyden önce 70 seneden beri SSCB'nin ağır baskısı ve boyunduruğu altında inleyen soydaşlarımızın bir an önce "*millet olma şuuruna kavuşturulması*" hayati önem taşımaktadır. Bunun için gayretlerin Türk ve İslam varlığının ortak değerleri üzerinde yoğunlaştırılması gerekmektedir.

Ergenekon'dan Endülüs'e kadar uzanan, Asya, Avrupa ve Afrika topraklarında atalarımızın bıraktığı eserleri onarmayı ve gelecek nesillere bırakmayı Türk ve İslâm âlemine büyük bir hizmet olarak görmekteyiz.

Anadolu'ya gönderdiği binlerce müridi ile büyük hizmet veren Hoca Ahmed Yesevî Hazretlerinin türbe ve külliyesi restorasyonu çalışmalarında katkıda bulunmanın mutluluk ve heyecanına müdrikiz.

Vakıf Haftası çerçevesinde Türk-İslâm dünyası kültür mirasının zenginlikleri arasında bir gezinti imkânını hazırlayanlar için Hakkın rızasını talep eder, şükranlarımı sunarım.

Kazakistan Çimkent bölgesinde Türkistan (eski adı "YASSI") şehrinde bulunan Hoca Ahmet Yesevî Külliyesi XIV. yüzyıl sonu XV. yüzyıl başlarında inşa edilmiş heybetli görünümü ve ihtişamı ile günümüze dek dindik ayakta kalmış mimari bir şaheserdir. Külliye'nin mevcut durumunun tespiti ile yapılması gerekenleri 3 ana başlıkta incelemeyi uygun gördüm.

1. Yapı sisteminin tariflenmesi
2. Yapı zemini ve taşıyıcı sisteminin incelenmesi
3. Yapılması gerekli çalışmalar
 - a) Acilen alınması gerekli tedbirler
 - b) Uzun dönemde yapılacaklar

1. YAPI SİSTEMİNİN TARIFLENMESİ:

Hoca Ahmed Yesevî Külliyesi farklı fonksiyonları bünyesinde toplamış bir komplekstir. Cemaathane, Türbe, Cami, büyük ve küçük Aksaraylar, Kütüphane, Kudukhane ve Çilehanelerden müteşekkil olup bu hacimler çeşitli pasajlar ve merdivenler aracılığı ile birbirine bağlanmıştır.

Dervişlerin toplanma alanı olan merkezi salon (Cemaathane) ortada bulunan bronz kazan nedeniyle "Kazanlık" olarak anılmaktadır. 18.2 m. çapında kubbe ile çevrili kare planlı bir mekandır. Kubbe taban-tavan yüksekliği 38 m.dir. Duvarlarında 7.2 m. genişliğinde nişeler vardır. Nişelerin yüksekliği 13.5 m. olup derinlikleri farklıdır (3.7-8.0 m. arasında değişen ölçülerde).

Yan nişelerin arkasında 8 oda (çilehane) 3.2x6.4 m. boyutunda olup bunlar cemaathaneye iki şekilde bağlanmıştır. Alttaki dört oda doğrudan bağlantılı olup, üstteki dört odanın yalnızca küçük pencereleri cemaathaneye bağlantı sağlar.

Binanın aksenel kompozisyonunda uçta yer alan diğer bir oda türbe odasıdır. Burası Hoca Ahmed Yesevî Hazretlerinin kabrinin bulunduğu bölümdür. Türbe odası bir çift kubbe ile örtülüdür.

Külliyenin üçüncü ana bölümü CAMİ, türbenin sağına düşmektedir. Oda polyhedral temel üzerinde bir kubbeye örtülüdür. Güneybatı duvarında bir mihrap yer almaktadır. Cami külliyesinin en iyi aydınlatılmış odasıdır. Cami ile pasaj aracılığıyla bağlantılı bir başka oda kütüphanedir. Kütüphane 4.5x5.2 m. boyutlarında küçük bir odadır. Ön ve arkadaki iki nişeden dolayı genişlemiştir. Türbenin solunda Büyük Aksaray yer almıştır. Bu odanın toplantı düzenleme ve tartışmalar için yapıldığı buraya bağlantılı olan Küçük Aksaray'ın özel görüşmeler için planlandığı düşünülmektedir. Külliye kuzeybatı bölümünde bulunan Aşhane 6.2x12 m. boyutlarında iki kısımlı bir salondan oluşmaktadır. Binanın güneydoğu bölümünde bulunan Kuyu Odası girişi bişikte bulunan pasajla bağlantılıdır. Burada 0.8 m. çapında yuvarlak formda bir kuyu bulunmaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî Külliyesi 46.5x65 m. taban oturumuna sahip olup duvar korkulukları dahil 15.5 m. yüksekliğe ulaşır. Şeyhin mezarının yanındaki kuzey nişesi 3 m. derinliğinde 13.0 m. yüksekliğindedir. Cümle kapısı nişanesi 18.2 m. açıklığında 12.0 m. derinliğindedir. 38.0 m. lik bir kemeri ile cümle kapısı ve aynı yükseklikte bulunan ana kubbe ihtişamlı bir görünüm arzeder.

Prof.Dr.Orhan Cezmi TUNCER hocamızın metodik şekilde incelediği üzere yapıda sistemli bir planlama ve dekoratif çözümlerle görülmektedir.

2. YAPI ZEMİNİ VE TAŞIYICI SİSTEMİNİN İNCELENMESİ :

2.1- YAPI ZEMİNİNİN İNCELENMESİ :

Hoca Ahmed Yesevî Külliyesi Türkistan Şehrinin hemen yanında geniş bir ova içerisinde, çok siltli İNCEKUM- ince kumlu SİLT'ten oluşan alüvyal malzeme üzerinde inşa edilmiştir.

Yapı çok ağırdır ve temellere önemli yük aktarmaktadır. Halen türbe çevresinde zeminle ilgili drenaj ve (settlement) oturma sorunları mevcuttur. Yaptığımız ön hesaplarla yapı tabanının m² sine 35-62 ton yük geldiği bunun takriben 40 katlı bir binanın tabanına intikal eden yüke eşdeğer olduğu görülmektedir Zemine intikal eden yüklerdeki farklılıklar pasajlar ve merdivenler sistemi ile pasifize edilmiştir.

Arkeolojik kazılar külliyesinin inşaat bölgesinin, bir eski mezarlığa ait arazi üzerinde yapıldığını göstermektedir. Mimar Karumidze'nin incelemelerinde zemin çökmelerinin dikkate alınarak temel zeminine ince malzeme ile zemin iyileştirilmesi yapıldığı belirlenmiştir.

2.2- TEMEL SİSTEMİ :

Temel tabanında taş malzeme kullanılmıştır. Duvarlar, 1.2 m. kalınlığında taşıyıcı tuğla malzemeden oluşturulmuştur. Bu duvarların içinde uniform çalışmayı temin için ahşap takviyeler kullanıldığı belirlenmiştir.

Zeminde yapılan yapay tedbirler zemin hareketlerine neden olmuş ve oturma çatlaklarının artmasına sebebiyet vermiştir. Bölgede yapılan büyük kanalın bölge su seviyesi üzerindeki etkisi nedeniyle bu dönemde oturma hızlanmıştır.

Türbenin inşa edildiği zeminin sağlam bir yapıya sahip olmadığı ve çeşitli olumsuzlukları bir arada bulundurduğu bilinmesine karşın 600 yıllık bir geçmişe rağmen dimdik ayakta durduğu gerçeğini gözönünde bulundurmak gerekir.

2.3- DRENAJ SİSTEMİ :

Halen türbenin dış ve iç duvarlarında yer yer tabandan 1.5-2 m. yüksekliğe kadar kapilarite ile ulaşan ıslaklık, nem ve tahribat gözlenmektedir. Ayrıca çatıdan olan sızmalar nedeniyle de yapı içerisinde kubbeler çevresinde de ıslaklıklar görülmektedir.

Türbenin çevre drenajı ile ilgili bilgiler ve yeraltı su rasatları müze ve Türkistan İmar Müdürlüğü'nden sağlanmıştır. Bu bilgilere ve yerinde yapılan ölçümlere göre türbenin çevre drenaj sistemi belirlenmiştir.

2.3.1- Yüzey Suyu Drenajı:

Mahallinde yaptığımız gözlemlere göre, yüzey sularını drene eden yaklaşık 50 cm. genişliğinde ve 50-60 cm. derinliğinde beton drenaj kanalı tamamen siltkil malzeme ile doludur. Ve bu durum ile yüzey sularını drene etmesi imkansızdır. Drenaj sorununun çözümde öncelikle yüzey sularının tam olarak drene edilmesi gerekmektedir. Öncelikle bu kanalların temizletilmesi ve türbe duvarı ile bu drenaj kanalları arasındaki bölümlerin altında kum-çakıl bir filtre oluşturarak, bu drenaj kanalına bağlanması uygun olacaktır. Filtre tabakasının boyutları ve yüzey suyunun drenaj kanalına bağlanmasına ait detaylar proje safhasında belirlenebilecektir.

2.3.2- Yeraltı Suyu Drenajı :

Külliyeye çevresinde yeraltı suyunu drene etmek ve yeraltı suyunu yüzeyden 3.0 m. derinlikte sabit tutmak amacıyla 1973 yılında bir drenaj şebekesi tesis edilmiştir.

Türkistan kenti plâni ve Hoca Ahmet Yesevi Türbesi.

1. Hoca Ahmet Yesevî Türbesi genel görünümü. (Yesevi Türkçe Kitabı'ndan)

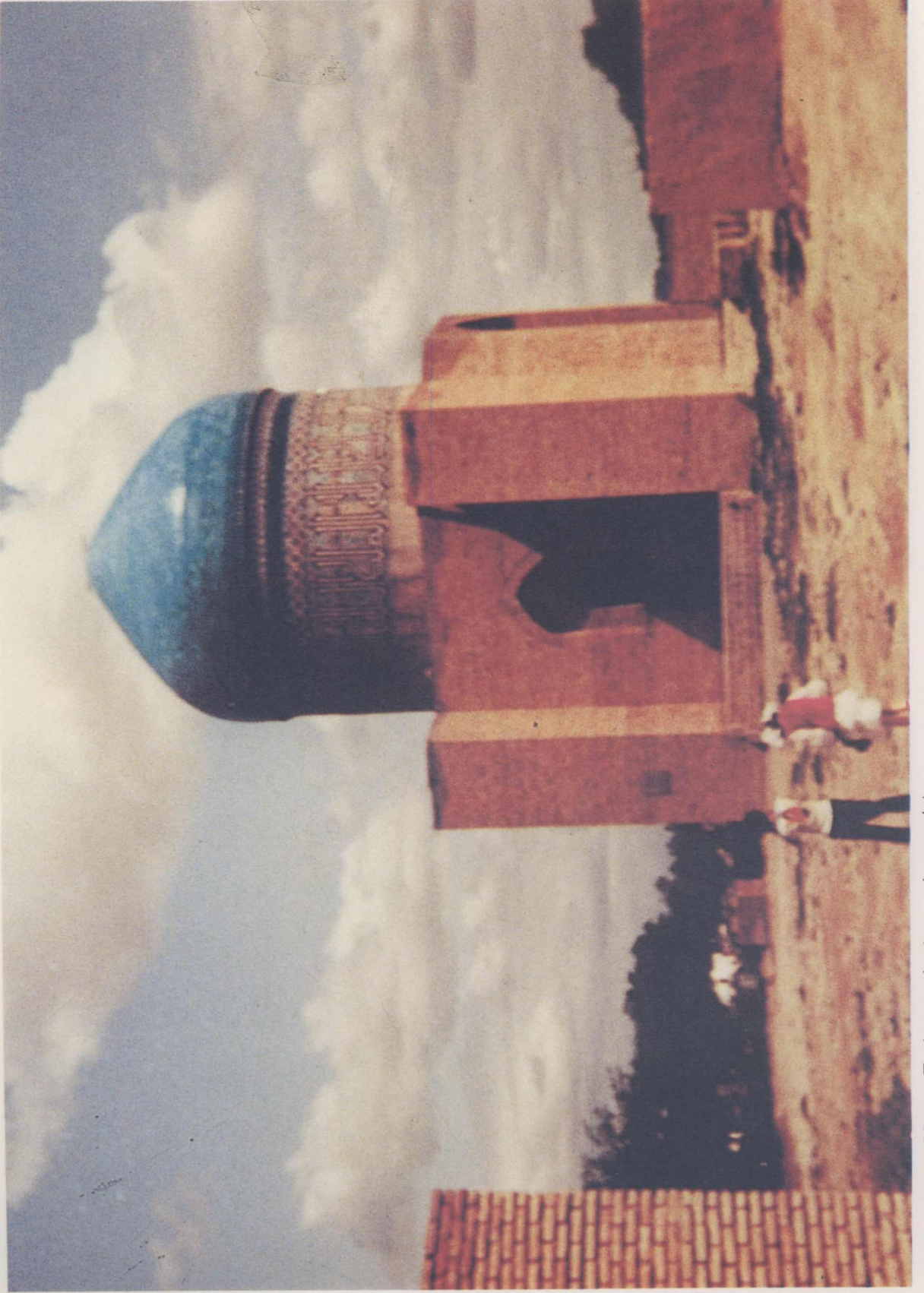

2. Hoca Ahmet Yesevî Türbesi girişe göre sol (güney-batı) yüzü.

3. Hoca Ahmet Yesevi Türbesi giriş (güney-doğu) yüzü.

5. Hoca Ahmet Yesevî Türbesi türbe (güney-batısında).

Bu drenaj şebekesinde türbe çevresinde 12 adet 4 m. derinlikte kesen kuyu ve bunların içerisinde 9 m. daha derine inen yeraltı suyu sondaj kuyuları açılmıştır. Ayrıca yeraltı su rasatı yapılan 4 gözlem kuyusu daha vardır. Bunlardan 12 no'lu kuyu külliye içerisinde bulunan kuyudur. Mevcut yeraltı suyu drenaj kuyusu 3 m. çapında yuvarlak 4m. derinlikte beton kaplamalı keson kuyudur. Bunun ortasında beton kuyu tabanından 50 cm. yüksekliğe kadar çelik borusu çıkan Ø20 cm. çapında 9 m. derinlikte yeraltı su kuyusu bulunmaktadır. Müze yetkililerinin ifadelerine göre su kuyularını perfore boru ile ve çevresinde çakılama yapılan klasik yeraltı su kuyusu özelliğinde inşa edilmişlerdir. Jeoloji Yüksek Mühendisi Erman AŞÇIOĞLU bu kuyuların içine inildiğinde tabanda kuyulardaki suyun Ø20-Ø30 cm. çaplarında büzlerle irtibatlandırıldığını belirtmektedir. Tüm kuyular bu büzler vasıtasıyla bağlanıp drene edilen su toplama havuzunda depolanarak 500 m. daha ileride kotun kurtardığı derin bir vadiye yine Ø30'luk büzlerle aktarılmıştır. Bu drenaj sistemi türbe duvarlarının 14-16 m. dışında inşa edilmiştir.

Mevcut yeraltı suyu keson kuyularda Ø20 cm. çelik boruların içlerinde görülmektedir. 21.05.1992'de yaptığımız rasatlarda su seviyesinin 3.98 m.-5.99 m. derinlikte olduğu belirlenmiştir. Müzede bulunan rasatçı Hasan Mürzabekov'un belirttiğine göre drenaj sisteminin yapım tarihi 1973 olup o günden bu yana 1978 ve 1983'de olmak üzere ancak iki yıl çalışmıştır. Pek çok yıl, bu yıl gördüğümüz gibi yeraltı suyu topoğrafik yüzeyden 3.0 m. den daha derindedir. Bu nedenle de drenaj şebekesi çalışmamaktadır. Drenaj şebekesi yeni ve çalışabilir durumda gözükmemektedir. Ancak kuyular arasındaki büz bağlantısının ve deşarj büzlerinin dolu olup olmadığı araştırılmalıdır.

2.3.3- OTURMA (SETTLEMENT) SORUNU:

Hoca Ahmet Yesevî Türbesi'nin yapı olarak çok ağır dolu tuğla ve 1.2 m. kalınlıktaki duvarlardan inşa edilmiş olması zeminin taşıma gücü yönünden düşük siltli İNCE KUM

-İnce kumlu siltten oluşması zaman zaman yüksek yeraltı suyu seviyesi ile karşılaşılması gibi faktörler binada oturma sorunlarına neden olmaktadır. Bu oturmaların gözlenebilmesi amacıyla türbe çevresinde 30'dan fazla röper tesis edilmiştir. Müze yetkilileri periyodik olarak bu okumaların yapıldığını ve değerlendirme için okuma sonuçlarının Baykonur'daki Jeoteknik Enstitüsü'ne gönderildiğini belirtmişlerdir. Bununla ilgili bir rapor alınmıştır.

Türbe çevresinde duvarlar üzerinde kubbelede çatlaklar oluştuğu ve bunların da sürekli rasatlarının yapıldığı belirlenmiştir. Bu rasatların ve değerlendirmelerin de Baykonur'daki Jeoteknik Enstitüsü tarafından yapıldığı beyan edilmiştir.

3. YAPILMASI GEREKLİ ÇALIŞMALAR

a. Acilen Alınması Gerekli tedbirler :

1. Hoca Ahmet Yesevî Türbesi'nin dış ve iç duvarlarında yer yer tabandan 1.5 m. - 2 m. yükseğe kadar kapilarite ile yükselen nem, ıslaklık ve tahribat gözlenmektedir. Bu ıslaklığa çok büyük bir olasılıkla yüzey suyu drenajının uygun yapılamaması ve mevcut yüzey suyu drenaj kanalının silt-kil ile dolmasının neden olduğu kanısına varılmıştır. Mevcut yüzey suyu drenaj projesinin gözden geçirilmesi, drenaj kanalı ile çevre duvarları arasında kum-çakıl filtresi oluşturulması, drenaj hendeğinin derinleştirilmesi vb. gibi çalışmalarla bir yüzey suyu drenaj projesi oluşturularak inşasının uygun olacağı kanısındayız.

2. Türbe çevresinde 1973'te yapılan ve 12 adet yeraltı su kuyusu ile yeraltı su seviyesini topoğrafik yüzeyden 3.00 m. derinde tutmayı amaçlayan yeraltı su drenajı projesinin uygun olduğu ve çoğunlukla 3.00 m'den daha derinde olan yeraltı suyunu drene edebileceği kanısına varılmıştır. Bu projenin yapıldığı tarihten bugüne kadar yeraltı su seviyesi ancak iki defa topoğrafik yüzeyin 3.00 m. altına yükselmiş ve bu drenaj şebekesi çalışmıştır (Müze yetkililerinden alınan bilgiye göre).

3. Çimkent Hidrojeoloji Enstitüsü'nü ziyaret ettiğimizde, Enstitü yetkilileri drenaj kifayetsizliğini önlemek için, Türbe çevresinde yeraltı su seviyesinin yüksek olduğu kesimde 6 adet 30 m. derinlikte yeraltı su kuyusu açarak ve pompajla, yer altı su seviyesini 9 m.'ye düşürmeyi amaçladıklarını ve bir proje hazırladıklarını belirtmişlerdir. Çok ağır bir yapı olan ve oturma (settlement) sorunları da olan bu yapıda yeraltı su düzeyinin ani olarak ve çok fazla düşürülmesinin oturmayı hızlandırabileceği tahmin edilmiştir; bu nedenle uygulanması istenen bu proje ve ilgili raporun sağlanarak incelenmesi ve oturma sorunları nedeniyle bu uygulamadan vazgeçilmesi ikna edilmelidir.

4. Yapı taşıyıcı duvarlarının 35 m. yükseklik ile zemine büyük bir kitlesel yük aktardığı bu nedenle farklı kotlarda farklı oturmalar olduğu gerçektir. Yapılacak dinamik analizler neticesi iki aksta dilatasyon uygulaması gerekebilir.

5. Çatı örtüsü bilinçsiz onarımlarla aşırı şekilde yüklenmiştir. Kaplamanın tamamen kaldırılması hafif tecrit elemanları ile sıhhatli bir tecrit yapılması zaruridir. Yaptığımız tetkiklerde epoksi esaslı tecrid yapılmasının bölge iklim şartlarına ve özelliklerine uygun olduğunu müşahade ettik. Bu uygulamada en sıhhatli çözüm alınabilecek modern bir malzeme olup + 80°C ısı farklarına mukavim bir malzemedir.

6. Çatıda biriken suların deşarjı için çörten sisteminin ıslahı gereklidir.

7. Çevrede biriken yüzey sularının binaya zarar vermeden uzaklaştırılması gereklidir. Bunun için bina çevresi 3-6 m. tretuvar yapılmalıdır. Tretuvar altı tecrid, yanında drenaj sistemi oluşturulmalıdır. Bina çevresine nemli zemine uygulanabilen ve çabuk sertleşen hidrolik çimento ve beton enpegre astardan oluşan bir tecrid sisteminin uygulanması doğru olacaktır.

8. Pişmiş kil tabletlerin yenilenmesinde Kütahya'da bulunan gelişmiş çini sanayi imkanları kullanılabilir. Prof.Dr.Y.Mimar Orhan Cezmi TUNCER ve Y.Müh.Mimar Orhan MİMARŞİNANOĞLU ile Kütahya ve Bozüyük'te yapılan incelemelerimizde Türkistan şehri iklim koşullarında dış hava şartlarına mukavim çini üretiminin yapılabildiğini memnuniyetle müşahade ettik. Sanayicimizin, sanatkarlarımızın konuya millî bir görev bilinciyle yaklaşması da bizi ayrıca mutlu kıldı.

NETİCE OLARAK:

1. Restorasyona millî bir görev anlayışıyla yaklaşılmalıdır. Kazakistan Hükümeti ve vatandaşının son derece iyi niyetli yaklaşımına mukabelede bulunulmasını teminen ciddi ve kararlı çözümler getirilmelidir.

2. Bölge halkı ve yetkililer 3 yıldır devamlı söz verilmesinden usanmışlardır. Çok kısa sürede neticelecek planlı bir çalışma ile restorasyon tamamlanmalıdır.

3. Acilen çevre düzenleme çalışmalarına girilmelidir. Çevre ile yapının bütünlüğünün sağlanması bölge yaşayanları nezdinde bir güven sağlayacaktır.

4. Yapının onarımı kadar kalblerin onarımına da önem vermek zorundayız. Yapı şu anda müze olarak kullanılmaktadır. Restorasyon sırasında da bölümler halinde ziyarete kapatılmak zorundadır. Bu nedenle şu anda dahi eksikliği hissedilen bazı sosyal ünitelerin inşasının öncelikle ikmal edilmesi bölge halkıyla bütünleşmemizde önemli rol oynayacaktır.

5. Diyanet İşleri Başkanlığınca Aşkaabat'ta uygulanması düşüncesi ile yaptığımız projelendirmede bulunan sosyal ve idari hizmet binasındaki fonksiyonların burada ihtiyaç olduğu inancındayım. Aynı proje burada da uygulanabilir. Projede bulunan birimler 100 kişilik okuma salonu, 200 kişilik çok maksatlı salon, 4 derslikli 100 kişilik eğitim ünitesi, lokanta, misafirhane, gasilhane ve abdesthaneden müteşekildir. 600 Yıl önce yapılan külliye'deki birimlerle benzerliğe dikkatinizi çekmek istiyorum.

İyi bir planlama ile 3-4 ay gibi kısa bir sürede bu tesisin Külliye'nin yakınlarında inşa edilmesi ile bir an evvel kalblerdeki ateş canlandırılabilir. Bölge halkında Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük bir güven mevcuttur. Acilen somut bir şeyler yapılarak bu güven ortamı pekiştirilmelidir.

6. Türkistan'da gelişecek dini turizmi karşılayacak tesis yoktur. Burada yapılacak otel, lokanta ve hediye eşya sanayi, Türkiye Cumhuriyeti yatırımcıları için kârlı bir yatırım olacağı gibi, konunun acilen realize edilmesini teminen, Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri'koordinatörlük görevini ifa etmelidir.

Konuşmamı Hoca Ahmet YESEVÎ hazretlerinin **Divanı Hikmet**'inden bir kaç mısra ile tamamlamak istiyorum.

Aşkın kıldı şeyda beni, Cümle alem bildi beni

Kaygım sensin dünü günü, bana sen gereksin sen

Söylesem ben dilimdesin, gözleşem bu gözümdesin

Gönlümde hem canımdasın, bana sen gereksin sen

Feda olsun sana canım, döker olsan benim kanım

Ben kulum sen sultanım, bana sen gereksin sen.

TARTIŞMA

Başkan- Teşekkür ederim.

Saygıdeğer dinleyiciler, üç değerli konuşmacının sözlerini, Ahmed Yesevi'nin büyük değeri, yeri, tesiri ve türbesinin mimarisi konularını dinlediniz.

Şimdi, vakit çok dar olduğu için, katkı değil de sırf soru sormanızı rica ediyorum.

Ayhan DÜRRÜOĞLU- Efendim, İkinci vi üçüncü hocamıza kısaca şu soruları sormak istiyorum..

Efendim, çok eski kaynaklı bir kitapta okuduğum veçhile, ki İtalya'da doktora yaparken çok eski kaynaklı bir kitapta tesadüfen rastladığım ilk kubbe mimarisinin kümbetlerde, halk çadırının taşlaşmış hali olan

silindirik gövde üzerine konan, külap çatı örtüsünden meydana geldiği, türbe mimarisinin ise hakan çadırı olan otağ biçiminin kare planlı ana temel yapı üzerine çokgen tuğla mimarisiyle kubbe kasnağından kubbeye geçişle meydana geldiği ve bunların en güzel örneklerinin orta asya Türk devletlerinde ve de bizde Ahlat Emir Bayındır, Emir Saltuk kümbetlerinde ve Kırşehir kümbetinde görüldüğü ve benim, Roma üniversite-si'nde doktora yaptığım İlközide Dominervan Medika adlı, milattan önce 2 bin tarihinde Anadolu'da Netürs-kler kanalıyla Roma'ya getirilip taşlaşmış olan bu mimaride meydana geldiğini tespit edip, bir doktora tezini kabul ettirmiştim. Bu doktora tezimdeki doğru mudur? Bu bir.

İki: Sayın Hanoğlu Hocamıza soruyorum, Ahmet Yesevî Külliyesinde kontratfortu, yani istinat duvarla-ryla külliyei korumak mümkün olabilir mi?

Başkan- Teşekkür ederim Sayın Dürrüoğlu.

Buyurun Sayın Tuncer.

Prof.Dr.Orhan Cezmi TUNCER- Efendim, Anadolu Kümbetleri diye üç cilt çalışmam var. Sene so-nu yayınlandı. Birinci dildi Selçuklu dönemine ait ve tabii Anadolu Selçukluyu anlatırken Anadolu öncesine indim. Lütfen oraya bir göz gezdirirseniz bu sorduklarımız var. Keşke vakit olsa da burada anlatsam.

Teşekkür ederim.

Başkan- Teşekkür ederim Sayın Tuncer.

Sadullah KARADENİZLİ (Vakıf İnşaat Yönetim Kurulu Üyesi)- Efendim, bir konusu arz etmek isti-yorum. Hoca ahmed Yesevî Türbesi'nin ehemmiyeti hakkında, benden evvelki konuşmacı arkadaşlar tafsila-tyla ve bu işin ehemmiyetini detayıyla arz ittiler. Ben bir konuya açıklık getirmek istiyorum.

Hoca Ahmet Yesevî Türbesini ziyaret eden Sayın Başbakanımız bu türbenin derhal restorasyon ve onarımının yapılmasını istediler. Sayın Devlet Bakanımız Ekrem Ceyhun Beyefendi şirketimize bu değerli eserin derhal restorasyon ve onarımının yapılması için talimat verdiler. Biz bir heyet halinde Yesi Şehrine git-tik, bu kıymetli eseri bütün tafsilatıyla inceledik. Gerek Yesi Şehrinde, gerekse Alma-Ata Şehrinde, gerek bu kıymetli eserle şimdiye kadar ilgilenmiş tüm elemanlar ve devletin resmî enstitüleriyle temaslar kurduk. Dö-nüşte geniş bir rapor hazırlayarak bu eserin proje haline getirilmesine çalıştık. Dosyası tanzim edildi ve ihale Vakıf İnşaat ve Restorasyon A.Ş'ye verildi. Biz şu anda bu kıymetli eser için ne yapılması gerektiğinin rapor-u-nun Türkiye'nin bu konuda en mümtaz profesörlerine ve ilim adamlarına verdik. Rapor haline getirilip Türki-ye'nin üniversitelerinde bu konu tastik edilecek ve buna paralel olarak da proje aşamasına geçilecektir. ayın 18'inde, Allah kısmet ederse, bir heyet halinde şantiyeyi açmak ve bu kıymetli eseri Türk âlemine hediye et-mek için hareket ediyoruz. Bunu burada arz etmek istedim. Hepinize müjdeler olsun.

Başkan- Çok teşekkür ederim.

Bu müjdeyi öğrenmekle hepimiz sevindik.

Buyurun Sayın Hanoğlu.

Metin HANOĞLU- Hanımefendi, yan duvarların istinat duvarıyla korunup korunamayacağını sor-muştu külliyyede.

İstinat duvarının yapılabileceği bir ortam yok; yalnız, zemin takviyesi yapılabilir. Bu zaten önerilen ko-nular içerisinde geçiyor.

Başkan- Teşekkür ederim Sayın Hanoğlu.

Buyurun Sayın Önder.

Dr.Mehmet ÖNDER- Efendim, planımızda ana kubbenin yukarısında, yahut şimalinde bir kuyulu kubbeden bahsediliyor? Bizim kitaplardan okuduğumuza, öğrendiğimize göre, Ahmed Yesevî ölümüne yakın yıllarda bir kuyu kazdığını, çukur açtığını, onun içinde inzivaya çekildiğini ve orada vefat ettiğini, öldükten sonra da hemen kuyunun yanında türbesinin yapıldığı söylenir. Siz yerinde gördünüz, böyle bir kuyu mudur bu? Yani, anlatıma uygun mu, planda var mı?

Metin HANOĞLU- Efendim, o kuyu şu anda rasat kuyusu olarak da kullanılan haşhane içerisinde bu-lunan bir kuyudur. İçerisinde 8 santim de su mevcut. Hoca Ahmet Yesevî'nin inzivaya çekildiği bölüm çileha-neler var. Şu anda yapılmış yapı içerisinde 8 adet çilehane odası mevcut. Yani, kendisinin çekildiği kuyu de-ğil. Yalnız, yapılan külliye içerisinde bu Yesevilik Tarikatının gerekleri olan çilehaneler mevcut; yalnız, şu an-daki kuyu dilek kuyusu olarak kullanılıyor halk arasında ve içeriye sallanan kovadan su temiz çıkarsa kalbi te-miz, yoksa kirli gibi birtakım şeyler var.

Dr.Mehmet ÖNDER- Bir şeyden, bir tehlikeden bahsediyorsunuz. Çok korktum sizin konuşmanız-dan sonra. Öğleden önceki konuşmalardan öğrendiğimiz kadarıyla bütün eserlere iskele kurulmuş restore edilmekte, yalnız bunun metodu aynıyla mi, birebir mi, yoksa birtakım değişiklikler yaparak mı oluyor?

Şimdi, burada yapacağımız restorasyon bir insan yapısı. Türk Mimarî sanatının bir imkânını orada vereceğiz. Çok titiz çalışmak lazım. Dediniz ki, Bilkent Üniversitesinde, "Su drenaj çekilecek olursa bina çöker." onlar öyle etüt ediyorlar. Biz ise bunun aksindeyiz. Yani, bu konularda çok titiz çalışmak lazım. Hatta, ben çinilerin Kütahya'da yaptırılmasına da taraftar değilim. Ben Mevlânâ Kubbesini Kütahya'da yaptırıcaya kadar akla kararı seçtim, 12 sene çalıştım laboratuvar hatalarıyla. Yapılan bozuldu, yapılan bozuldu. Şimdi Bursa'daki Yeşil Türbe'nin, değiştiremiyor Vakıflar biliyorsunuz güvenemediğinden. Yeşil Türbe çinilerinin pekala Türkiye'de değiştirilmesi lazım, ama, halbuki Asya'da Türk çiniliği zirveye ulaşmıştır. Bugün birçok yerde mozaik çini yapılagelmektedir. Son defa, bir tesadüf İsfahan'daki Selçuklu eseri Mescidi Cuma'yı gördüm, Selçuk çinileri yapıyordu, mozaik filan, fevkalade başarılıydı. Yani, tüm bunların etüt edilmesi lazım.

Metin HANOĞLU- Çok haklısınız Hocam, aynen dediğiniz gibi.

Başkan-Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Kuran.

Prof.Dr. Ercüment KURAN- Bilindiği gibi XVIII. yüzyılın sonundan itibaren Türkler arasında Nakşibendilik yaygındır, Kadirilikle beraber. Acaba, Türkler arasındaki bu Nakşibendilik Tarikatını Ahmed Yesevî'ye bağlayabilir misiniz? Birinci sorum bu.

İkincisi: Anadolu'daki Nakşibendilik arasında fark var mıdır?

Prof.Dr.Ahmet Yaşar OCAK- Efendim, Anadolu'da Nakşibendiliğin yayılışı ister Kürtler arasında, ister olsun, şunu söylemek gerekir ki, Nakşibendiliğin yayılışında Ahmed Yesevî birinci planda değildir. Daha ziyade Muhammed Bahaeddin Nakşibendi'nin halifeleri, özellikle de Molla İlahi Simavi Anadolu'da Nakşibendiliğin yayılmasında başta gelir ve onun halifeleri. Ahmed Yesevî, Nakşibendilikte yalnız hâcegandan birisi olarak rol oynar. Fakat Anadolu'da Nakşibendiliğin Kürtler arasındaki durumuyla Türkler arasındaki durumunu ele alacak olursak hiçbir fark yok. Kesinlikle, en ufak bir fark yoktur.

Başkan- Buyurun Sayın Baykara.

Prof.Dr.Tuncer BAYKARA- Büyük ve Küçük Aksaray için bir takım hacimler var. Onların fonksiyonu, işlevi nedir öğrenebilir miyim?

Prof.Dr.Ahmet Yaşar OCAK- Büyük Aksaray toplantı odası olarak yapılmış, Küçük Aksaray da özel toplantılara ayrılan bir oda.

Başkan- Buyurun Sayın Özbilen.

Esinç ÖZBİLEN- Sayın Başkan, bilindiği gibi bu bina yaklaşık 120 yıldır restore edilmektedir ve en son 1800'lü yıllarda Ruslar tarafından yakılmıştır. Şimdi, bu iş bu kadar kolay bir iş değildir. Demin Sayın Mehmet Önder Hocamız çok güzel bir teklif ve çözüm getirdiler. Biz bu işi ilk duyduğumuzda baktık ki bu işe Kültür Bakanlığı soyunuyor ve çok tehlikeli olarak gördük. En üst kademelerde yaptığımız çalışmalarda bu işin Kültür Bakanlığından alınmasını ve Vakıf İnşaatçı yapılması için gereken ön çalışmaların yapılmasına yardımcı olduk. Biliyorsunuz TİGA diye bir kuruluş vardı o finansmanını sağlayacak, devlet kontrolünü yapacak ve bu iş yapılacaktı, fakat şunu çok iyi bilmemiz lazım. Oradaki restorasyon konusundaki çalışmalar bizden ileridir. Burada bizim yapacağımız belki finans konusunda yardımcı olacağız, bir de alttan gelen su olayını ve üstten gelen su olayını kesmekte yardımcı olacağız. Bu projeye girerken muhakkak Kazak ve Diğer Türk Cumhuriyetlerinin uzmanlarının yardımını almamız lazım. Bunun yanında artı olarak sorumluluğu beraber almamız lazım. Bu öyle bir olay ki, biliyorsunuz değerli hocamızın Peygamber Efendimizle bir yakınlığı, bağı var. Selmani Farisi 300 yaşındayken Peygamberimizin emanetini alıyor, yaklaşık 500 yıl sonra Hoca Ahmed Yesevî bunu kendisine talep ediyor daha 11 yaşındayken. Bu kadar önemli bir olayda yapacağımız bir hata ileride hiçbir şekilde düzeltilemez ve şu anda Vakıf İnşaat'ın da Türk gruplarının da buna hazır olmadıklarını çok iyi biliyorum. Kendileri de açıkladılar. Onun için, bu olayı lütfen kapalı sistemlerde değil, daha açık, daha bilimsel bir şekilde tartmamız lazım. Mesala; bakınız, bu projenin başlayabilmesi için üstünün örtülmesi lazım. Bakıyorsunuz, Türkiye'deki klasik çelik etemir kaplama gibi sistem yerine, çok daha yeni sistemlerle gitmemiz lazım. Biz bunu en üst kademelere, sayın Bakanımıza, Sayın Başkanımıza aktarıyoruz. Vakıfların üst düzeyi burada olduğu için söylüyorum, lütfen, yanlış bir adıyla girilmesin, 120 yıllık restorasyon olayı bitirilememiştir. Biliyorsunuz buradan çok büyük uzmanlar gitmiştir. Bir an önce başlayacağız diye, lütfen hazırlıksız başlamasınlar.

Başkan- Çok teşekkür ederim.

Sadullah KARADENİZLİ- Kıymetli arkadaşım burada biraz açıklık getirmek istiyorum.

Sayın Başkanım vaktin çok dar olduğundan bahsettiği için ben olayı biraz kısa kestim. Esasında biz bu işi bütün tafsilatıyla, bu konunun üzerinde aylardır duruyoruz. Bir heyet halinde oraya gidip orada gerek Alma Ata'da, gerekse Çift Kenette, Kazakistan'ın bu işle ilgili tüm eleman ve kurumlarıyla günlerce oturduk bütün dökümanları tafsilatıyla aldık, kendileriyle müştereken çalıştık. Hatta, bunun içerisinde Sayın Kültür Bakanını da bu elemanlara bizimle müştereken çalışmaları için emir de verdi. Biz şantiyeyi açmaya gidiyoruz derken

arkadaşım da bilir ki, bu işin sondaj ve zemin etütlerinin yapılması lazım. Bu da, herhalde orada bir şantiye-nin kurulmasıyla mümkün olacaktır. Biz yardımcı elemanlar getiriyoruz. Gerek sondaj, gerek zemin etütleri-nin yapılması için bu elemanların oraya gitmesi lazım.

Ayrıca, binanın rölövesinin tam ve dakik olarak alınması lazım. Bunun için de bir ekip götürmeye mecburuz.

Sonra, binanın etrafında çevreyle olan bağlarının, münasebetlerinin tespit edilmesi lazım.

Biz, bu binanın onarım ve restorasyonu için ne yapılması gerektiğini evvela, biraz evvel de arz ettiğim gibi, Türkiye'nin konusunda uzman bütün yetkili ilim adamlarıyla temas içindeyiz, bir rapor tanzim ettiriyoruz. Bu raporu İstanbul Teknik Üniversitesine sunacağız ve onların onayından sonra proje aşamasına geçeceğiz ve proje aşamasından sonra peyderpey tatbikat safhasına geçeceğiz. Bu işin finansmanı için bize Vakıflar Genel Müdürlüğü çok büyük imkân ve kolaylıklar sağlamaktadır. Sayın Bakanımız da bu işin üzerinde ısrarla durmaktadır. Müsterih olun, olayın ilmi bakımından hiçbir noksanı olmayacaktır. Hatta, müşavir arkadaşlarla yapmış olduğumuz temaslara belki restorasyon konusunda İtalya'da ki uzmanlarla dahi temas kurmayı düşünüyoruz.

Zemin konusunda ise, yine Türkiye'nin bu konuda en otorite ve söz sahibi bilim adamları ve tatbikatın-da çalışan arkadaşlarıyla müşterek çalışıyoruz. Bilmiyorum bu konuda tereddüt edilen bir şey var mı?

Biz, şimdi bu konuda önceden çalışma yapmış olan bütün diğer müesseselerin dökümanlarını müşavir heyetimize sunduk ve onların hepsi teker teker ele alınıyor.

Sonra, Kazakistan'daki bu konuyla ilgili elemanların da, ilim adamlarının da görüşünün alınmasını istiyor. Biz bunu zaten yaptık. Kendileriyle orada aşağı yukarı 10 gün müştereken çalıştık ve 18'inde gidip yine onlarla müştereken çalışmaya başlayacağız.

Bizim 18'inde oraya alelacele gidiyoruz diye bir durumumuz yoktur. Biz şantiye açmaya gidiyoruz ve binayı korumaya almaya gidiyoruz. Çünkü, binanın akan kısımlarının ve geçici çatının yapılması için birçok ölçülerin alınması lazım. Sondaj ve zemin etütlerinin yapılması için şantiyenin orada bulunması lazım.

Teşekkür ederim. Yani, biz şimdi ön raporun tanzimi için Sayın Profesör Ergun Tuğrul Bey, Sayın Profesör Yusuf Berdan Bey, Sayın Doğan Kuban Bey -Bunlar zaten bizim şirketimizin müşavirleridir aynı zamanda- gibi arkadaşlarımızla, bu ağabeylerimizle müştereken bir rapor tanzim ediyoruz. Bu raporu sonradan üniversitelere takdim edeceğiz, yani onların görüşünü alacağız. Biz bir ön çalışma yapıyoruz. Yani, tatbikat safhasına girmiş değiliz. Biz şimdi verileri toplayacağız, bu verilere göre bir rapor tanzim edeceğiz, bu raporu ondan sonra üniversitelere sunacağız, onların görüşünü alacağız.

Başkan- Çok teşekkür ederim.

Buyurun Hanımefendi.

Doç.Dr.Ayşil Tükel YAVUZ- Hakikaten bu konu çok politik bir konu, çok hassas olmamız gerektiğine ben de inanıyorum. Şu andaki restorasyon konusundaki endişeleri Sayın Mehmet Önder Hocamız da söylediler. Örneğin; arkadaşlarımızın çok ilginç takdimlerinde kayda değer bir rölöve çalışması görmedim. Eğer çok ayrıntılı bir rölöve yapılmazsa, bu çalışmaya bir sondaj çalışmasıyla başlamak mümkün değilse böyle bir yapıyı ucundan kenarından tanıyorsak en azından üç dört ay alır, bunun teması hakkında da kendi akademisyen arkadaşlarımız arasında böyle bir çalışma hakkında da bir bilgim yok, ama benim esas konuşmak istediğim konu bu değil. Bu bilgisayar ortamında bir yeni yapı gösterildi ve birçok işlevler yer alıyor onun içinde.

Sonra, dediniz ki, "Böyle bir çok işlevli kültür yapısının da türbe yakınında yapılması" diye bir ifade kullandınız ben onun için söz aldım.

Şimdi, onarım yalnız yapı üzerinde gerçekleşmeyen bir olay. Yani, mutlaka çevresini de dikkate almamız lazım. Hele böyle büyük ölçekli, bu kadar sembolik anlamı olan bir yapının çevresine konacak bir binayı çevreden kopuk gösterdiğiniz zaman insan tabii bir endişe taşıyor, ben bu endişeyi taşıyorum ve gördüğüm bina da Kızılay'da görebileceğimiz herhangi bir işhanından farklı bir mimarî nitelik taşıyor. Yani, o proje aşkabat için ayrı yapıldı siz başka bir bina mı öneriyorsunuz, yoksa burası için mi yapıldı tam anlayamadım, ama, lütfen bu çevre için yeni bir bina düşünülüyorsa yeni-eski ilişkisi, ölçekler ilişkisi, mimarî değerler, özümzenecek mimarî değerler başından göz önünde bulundurulmalı. Bir yapı daha yapacağız diye yeni-eski çelişmesini, ölçekler çelişmesini yaratmayalım. Çok duyarlı olmanızı rica ediyorum.

Başkan- Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Hanoglu.

Metin HANOĞLU- Burada gayet güzel buyurduğunuz gibi, bir koordinasyon eksikliği var. Bu, Türkiye'nin şu andaki sistemi içerisinde. Biz restorasyon için mahalline gittiğimizde hiçbir şeyden, o ana kadar yapılmış olan hiçbir şeyden habersiz gittik. Bizden önce Sayın Cumhurbaşkanı Turgut Özal Başbakanlık dönemi içerisindeki ziyaretinde "Hemen yapılsın" diye talimat vermiş. Daha sonra aradan zaman geçiyor, Sayın

Demirel, ziyaretinde diyor ki, "Burası derhal yapılsın". Biz ondan sonra gitti. Diyorlar ki, "Siz iki, üç senedir yapıyoruz diyorsunuz ortada bir şey yok." Tabii güvenortamı sarsılmış vaziyette. Benim bahsettiğim konu, orada müspet bir şeylerin ortaya konması. Sizin bahsettiğinizle aynı noktada birleşiyoruz. Orada fotoğrafik, fotogrametrik bir restorasyon ölçümlemesinin, röleve alınmasının üç, dört aylık bir süreye tabi olduğu gerçek. Dolayısıyla, biz orada üç, dört ay bir ölçümleme için, en azından altı, yedi ay projelendirme için geçirdiğimiz zaman bir yıllık süreyi daha geçirmiş oluyoruz.

Yine, proje bazında uğraşmakla karşı tarafa, Kazak halkına karşı bir güvensizlik ortamı doğmuş oluyor. onun için, müspet bir şeylerin yapılması lazım şeklinde bir proje takdim ettim. Proje Aşkebat için yapılmıştır ve külliye'nin bulunduğu bölgeye zaten yapı izni yoktur şu anda. Yakınlarında bir yere yapılmak suretiyle "Türkiye Cumhuriyeti de buraya bir şeyler yapıyor, burada çalışıyor" imajını kazandırmak ve orada gerçekten de faydalı olacak bir kongre merkezini oluşturmak. Bu yapı yapılacaktır şeklinde sunmadım. Yani, bu mimari tarz değişir, değişik tarzda mimari şekiller de uygulanabilir, ama bu fonksiyonları içeren bir yapı yapılmak suretiyle, kısa sürede, dört ay içerisinde yapılmak suretiyle bir güven ortamı doğmuş olur. Ondan bahsetmek istedim.

Başkan- Saygıdeğer dinleyiciler, mutlaka yarın da devam edecek konuşmalar.

Çok teşekkürler ederim.